

AISCHINÉS ZO SFÉTTU: SOKRATOVEC ALEBO PODVODNÍK, AUTOR ALEBO PLAGIÁTOR

VLADISLAV SUVÁK, Inštitút filozofie, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, Prešov, SR

Suvák, V.: Aeschines of Sphettus: Socratic or Fraudster, Author or Plagiarist
FILOZOFIA, 74, 2019, No. 1, pp. 1 – 12

The paper deals with an ambiguous character of ancient testimonies about Aeschines of Sphettus, who belongs to the first generation of Socrates' followers and the eldest authors of the Socratic dialogues. Aeschines is portrayed in these testimonies both as an author and a plagiarist, as a Socratic and a pretender. The paper tries to show that the key to understanding this ambiguity could be Alcibiades' character in Aeschines' dialogue of the same name in which Alcibiades is depicted as a student who can become better only when he is in company with his teacher. Without this company he is defeated by his own passions.

Keywords: Aeschines of Sphettus – Socratic dialogues – Socratic love

Aischinés nezaložil vlastnú školu ako Eukleides, Platón alebo Faidón, ale aj napriek tomu je dôležitou postavou pre pochopenie myšlienkového prostredia, v ktorom pôsobila prvá generácia Sokratových žiakov.¹ Aischinés ako autor dal osobitý charakter žánru „sokratovských dialógov“ (Σωκρατικοί λόγοι).² Takisto Platón a Xenofón rozvíjali tento žáner, ale tvorcami sokratovských rozpráv boli starší sokratovci – Simón, Antisthenés, Aischinés.³ Na základe Aristofanových zmienok v komédii *Osy* môžeme usudzovať, že Aischinés bol starší súčasník Platóna, aj keď je tu označený ako „syn Sellartia“ (Αἰσχίνην τὸν Σελλαρτίου = syn chvastúňa), resp. ako „syn Sella“.⁴ Z chronologického hľadiska môžeme dokonca predpokladať, že

¹ K charakteristike prvej generácie sokratovcov, ako aj k stavu slovenských sokratovských štúdií pozri bližšie Flachbartová (2017).

² Na texty sokratovcov odkazujem podľa číslovania, ktoré zaviedol Gabriele Giannantoni (Giannantoni 1990, zv. 1 – 2; skratka *SSR*). Aischinove zlomky uvádzam v preklade Andreja Kalaša, ktorý miestami mierne upravujem.

³ K najstarším autorom sokratovských dialógov patril podľa zachovaných správ „obuvník“ Simón. O tom, že tieto správy nie sú iba doxografickou legendou, svedčia nálezy na aténskej Agore, ako aj zachované správy o kynickom charaktere jeho spisov (Hock 1976; Sellars 2003).

⁴ Aischinés sa objavuje v Aristofanových *Osách* (*Ves.* 459, 1220, 1243) ako obchodník, syn Sella (Αἰσχίνης ὁ Σέλλου = syn tárāja), ktorý sa ustavične chvasce tým, čo nemá. Platón uvádza iné

niektoré Platónove dialógy (*Menexénos*, *Symposion*) sú reakciou na Aischinove dialógy (*Alkibiadés*, *Aspasia*).⁵

Čo vieme o Aischinovom pôsobení? Veľmi málo. V prípade Aischina nás však prekvapí oveľa viac ako v prípade iných sokratovcov, aký dvojznačný charakter majú antické správy – buď o ňom hovoria s veľkou úctou a vážnosťou, alebo ho obviňujú z tých najhorších činov. Keď sa nad týmito správami zamyslíme ako nad celkom, vynorí sa pred nami otázka, či sa vôbec mohli týkať jednej a tej istej osoby.

Začnime tým, čo vieme o Aischinovom živote. Poznáme jeho občianske meno: „Aischinés, syn Lysania z dému Sféttos“ (Αἰσχίνης Λυσανίου Σφήττιος), neskôr známy ako „sokratovec Aischinés“ (Αἰσχίνης ὁ Σωκρατικός), alebo „filosof Aischinés“ (Αἰσχίνης ὁ φιλόσοφος – na rozdiel od rečníka Aischina).⁶ Platón uvádza Aischina v *Obrane* 33d – 33e ako jedného zo Sokratových žiakov, ktorí boli prítomní na procese roku 399 pred Kristom. a uvádza ho aj vo *Faidónovi* 59b ako člena najbližších Sokratových druhov, ktorí s ním prežili posledný deň vo väzení.

Ďalšie biografické správy sú viac-menej legendy, ktoré vychádzajú z rôznych literárnych zdrojov zaznamenaných u spisovateľov druhej sofistiky alebo u alexandrijských doxografov. Podľa Athénaia [*SSR* VI A 21V] mal Aischinés jediného žiaka, Xenokrata,⁷ no aj ten mu ušiel k Platónovi, lebo jeho prvý učiteľ bol príliš chudobný.⁸ Oveľa pravdepodobnejšie sa však ukazuje, že Aischinés nemal ambície založiť vlastnú školu a nemal žiakov – úvahy o „škole“ vychádzajú najmä z doxo-

---

meno Aischinovho otca (*Apol.* 33e: Lysanias zo Sféttu). Diogenes Laertský zase pripomína tradíciu, podľa ktorej bol synom údenára Charina (Diog. Laert. II 60 [*SSR* VI A 3]). Nemôžeme s istotou povedať, či Aristofanes naráža vo svojich komédiách na nášho Aischina, ale vieme, že sa často hrá s menami svojich postáv a rád zosmiešňuje Sokrata a jeho žiakov; porov. *Nub.* 102, 449, 1492 o Sokratovi; *Av.* 1280 – 1283 o Chairefónovi atď.; porov. taktiež Rankin (1983, 189).

⁵ Ak sa pozrieme na hlavné interpretácie Aischina, zistíme, že pre Dittmarovu monografiu je príznačná snaha chápať Aischinove dialógy ako texty, na ktoré reagujú neskorší autori sokratovských dialógov (Dittmar 1912). Barbara Ehlers sa sústreďuje najmä na motív Erosa, ktorý podľa nej vniesol do sokratovskej literatúry Aischinés (Ehlers 1966). Umiernenejší prístup volí Charles Kahn, ktorý rekonštruuje obsah Aischinových dialógov a načrtáva možné súvislosti s textami sokratovskej literatúry (Kahn 1994).

⁶ Dôvody neštandardného prepisovania gréckeho slova φιλοσοφία („filosofia“, a ďalších odvodených slov, „filosof“, „filosofický“ atď.) s grafémou „s“ vysvetľuje stať uverejnená v časopise *Filozofia*, 55, 2000, 395 – 399. Používanie slova „filosofia“ v nesúlade so slovenskou jazykovou normou má okrem iného zdôrazniť antické chápanie filosofie, ktoré sa nespája ani s vedou o najvšeobecnejších zákonoch bytia, myslenia a procesu poznania, ani s názormi na život a na svet, ani so spoločenskovedným odborom štúdia na univerzitách, ale s existenciálnou voľbou a spôsobom života. V tomto duchu interpretuje antickú filosofiu napr. Pierre Hadot (Hadot 1981).

⁷ Xenokrates sa stane významnou osobnosťou Platónovej Akadémie (Dillon 2003, 89 – 155).

⁸ Veľa antických správ pripomína Aischinovu chudobu; porov. napr. Diog. Laert. II 61 [*SSR* IV A 22]; Senec., *De benef.* I 8,1 [*SSR* VI A 6]; *Socratic. epist.* VI [*SSR* I F 6] – chudoba ako jeden zo základných znakov sokratovského spôsobu života je hlavnou témou tohto kynicky ladeného listu.

grafických pokusov o vypracovanie nástupníctiev filozofov (διαδοχή). V tomto kontexte je nedôveryhodná Diogenova správa, že Aischinés založil jednu z tzv. desiatich etických, „sokratovských“ škôl (Diog. Laert. II 47). Ak sa Diogenes neopieral o nejaký starší doxografický zdroj, tak k tomuto záveru dospel najskôr na základe Aischinovej spisovateľskej činnosti, pretože ho pokladal za dôležitého autora sokratovských dialógov (λόγοι Σωκρατικοί).

Helenistické správy uvádzajú, že Aischinés patril k najvernejším Sokratovým žiakom – nikdy neopustil svojho učiteľa, ktorý o ňom zasa zvykol hovoriť, že ako jediný ho skutočne oceňuje (Diog. Laert. II 60 [SSR VI A 3]). Themistios zaraďuje Aischina spolu s Kebétom, Antisthenom, Faidónom a Aristippom k najpriamejším pokračovateľom Sokratovej filozofie, ktorá sa zaoberá výlučne životom [SSR IV A 166]. Podľa Libania Aischinovi nemožno vytknúť nič, čo by odporovalo zdatnému konaniu – nikdy nekonal nespravodlivo, neporušil žiadny zákon, nepodporoval tyranov [SSR I E 1]. Aischinés sa údajne angažoval aj v Sokratovom súdnom procese. Tradícia, ktorá siaha až k stratenému Euklidovmu spisu *Aischinés*, uvádza, že to nebol Kritón, ale Aischinés, kto chcel pomôcť Sokratovi ujsť z väzenia.⁹

Na základe zachovaných zlomkov z dialógov *Alkibiadés* a *Aspasia* môžeme usudzovať, že Aischinés bol výnimočný autor, štylista a spolutvorca žánru sokratovských dialógov (Kahn 1994; Lampe 2010; Lampe 2015; Mársico 2018). Jeho dialógy sa čítali počas celého staroveku a viacerí znalci rétoriky a gramatici vyzdvihovali ich presvedčivý a čistý štýl.¹⁰ Antickí autori oceňovali najmä vernosť, s akou zachytil Sokratovu osobnosť. No zároveň mu vytykali plagiátorstvo [SSR III F 4] a [SSR IV A 23]. Athénaios hovorí, že Aischinés dostal Sokratove dialógy od jeho vdovy Xantipy [SSR VI A 16]. Tejto správe by sme nemuseli pripisovať veľkú váhu, lebo antické zdroje sa zhodujú v tom, že Sokrates patril k „nepíšucim filozofovi“.¹¹ No aj keby správa o plagiátorstve narážala na nejaké historické okolnosti, nemusela by znehodnocovať Aischinove spisy. Poukazovala by skôr na to, že Aischinés bol lepším spisovateľom než mysliteľom, teda že Sokrates jeho dialógov sa len málo odlišuje od Sokrata jeho osobnej skúsenosti – na rozdiel od iných sokratovcov, ktorých

⁹ Eukleides údajne napísal dialóg *Aischinés* (Diog. Laert. II 108). Euklida spája s Aischinom aj téma lásky, ktorej sa mohol venovať v dialógu *Erótikos* (*O láske*); bližšie pozri Döring (1971, 79 – 80); Giannantoni (1990, 4, 148); Rossetti (1975, 34 – 43).

¹⁰ Porov. Timon ap. Diog. Laert. II 55, II 62 [SSR VI A 13]; Panaetius ap. Diog. Laert. II 64 [SSR I H 17]; Hermog., *De ideis* II 12,2 [SSR VI A 20]; Longin., *De invent.* Rh. G. IX p. 558, 20 – 559, 15 ed. C. Walz [SSR VI A 34].

¹¹ O tom, že Sokrates nepísal dialógy, hovoria zhodne takmer všetky doxografické správy: Diog. Laert. I 16; Aelius Arist., *Πρὸς Πλάτωνα ὑπερ* 298 Jebb; Hippol., *Refut. omn. haer.* 1.18; Cic., *De orat.* 3.16.60; *Suidas*, s. v. Σωκράτης. Porov. taktiež Plat., *Phd.* 60c – 61b (resp. Diog. Laert. II 42) o možnosti, že Sokrates niečo napísal; porov. taktiež Franek (2012) o možnosti, že Sokrates písal aj dialógy.

obrazy Sokrata sa nápadne podobajú na nich samých.¹² Aischinove dialógy by boli v tomto zmysle verným obrazom Sokratových rozhovorov bez ambície dať im nejaké skryté významy alebo ich inak štylizovať. Okrem toho plagiátorstvo bolo v antike bežnou praxou. Napodobňovaním rôznych štýlov reči a spôsobov písania sa cvičili začínajúci autori – nevadilo im, ak sa ich spisy čítali pod menami známych osobností (ako napríklad *Listy sokratovcov*, medzi ktorými sa nachádzajú aj *Listy Aischina*). Autorstvo sa nebralo tak vážne ako dnes a už vtedy sa viedli diskusie o tom, ktoré spisy známeho filozofa, lekára či rečníka sú pravé a ktoré nepravé.¹³ Keďže vieme, že medzi autormi sokratovských dialógov vládla rivalita, obvinenie z plagiátorstva mohlo súvisieť s tým, že Aischinés prebral niektoré pasáže z textov iných sokratovcov, napr. z Antisthenových spisov ([SSR IV A 23]; Rankin 1983, 190). No ani tento predpoklad nemôžeme s istotou potvrdiť, lebo z Antisthenových dialógov sa nám zachovali len drobné fragmenty alebo nepriame správy sprostredkované inými autormi.

S plagiátorstvom súvisia aj ďalšie obvinenia Aischina z toho, že patril k „príživníkom“, ktorí zneužívali priazeň bohatých tyranov. Obvinenie z parazitizmu tematizuje Lúkianova satira *O príživníkovi alebo o umení príživníkom*, ktorá ironizuje starý spor medzi filozofiou a rétorikou o tom, či ich môžeme považovať za umenie (τέχνη) – nad obidve stavia „príživníctvo“ ako skutočné umenie (Lucian., *De paras.* 43 [SSR V A 4]). Dôkazom toho je, podľa Lúkianovho parazita, skutočnosť, že žiadny príživník sa nikdy nezamieril do filozofie, ale mnoho filozofov zatížilo po príživníctve – napríklad Aischinés alebo Platón, teda tí, ktorí učia pravý opak, lebo svojich žiakov vedú ku skromnosti, sebestačnosti a zdatnému konaniu za každých okolností.

Lúkianovej satire by sme nemali pripisovať priveľkú historickú váhu. O tom, že Aischinés prišiel na Dionýzov dvor pre peniaze, sa zmieňujú aj iné zdroje, ale ich zámerom zrejme bolo zosmiešniť sokratovských filozofov, lebo Aischinés vraj nebol sám, kto sa chcel obohatiť na úkor známeho tyrana. Okrem iných vraj pozvanie na sicílsky dvor prijali aj Aristippos a Platón [SSR VI A 14] a [SSR VI A 25]. O Aischinovi antické zdroje hovoria, že bol chudobný syn údenára, preto by malo byť pochopiteľné, že sa ulakomil na zlato, aj keď je to v rozpore so sokratovským spô-

---

¹² V doxografiách sa traduje, že medzi sokratovcami panovala veľká rivalita a žiarlivosť (Diog. Laert. II 7, II 60, II 65; III 35, III 36; VI 1, VI 2, VI 7; VI 26 atď.) – každý z nich rozvíjal Sokratovo učenie po svojom. Aj preto majú obrazy Sokrata odlišný charakter u remeselníka Simóna, aristokrata Platóna, plebejca Aischina, „kynika“ Antisthena, vojaka a jazdca Xenofóna či uhladeného Aristippa. Väčšina súčasných historikov si myslí, že autori sokratovských dialógov prispôbovali figúru Sokrata zámerom svojich vlastných dialógov (Gigon 1947, 286; Rossetti 1980; Dorion 2010, 1 – 23).

¹³ Tieto diskusie sa týkali aj pravosti Aischinových spisov; porov. Panaetius ap. Diog. Laert. II 64 [SSR I H 17].

sobom života (Plat., *Apol.* 29d, 38a). V prípade bohatého aristokrata Platóna je však viac než nepravdepodobné, že by sa vydal na Sicíliu preto, aby ešte väčšmi zbohatol.

Obvinenie Aischina z príživníctva mohlo súvisieť s inou kauzou. Podľa Athénaiovej správy (Athén. XIII 611 D – 612 F [SSR VI A 16]) bol Aischinés podvodník a bezcharakterný človek, ktorý nesplácal svoje dlhy. Túto správu treba brať vážnejšie ako historicky vyrozprávané spisovateľmi „druhej sofistiky“, pretože jej súčasťou je dlhší citát zo súdnej reči *Proti sokratovcovi Aischinovi, za dlžobu* (Πρὸς Αἰσχίνῃν τὸν Σωκρατικὸν χρέως) – napísal ju Aischinov súčasník a slávny rečník Lysias.¹⁴ Súčasťou Lysiovej „obhajoby“ je poukázanie na rozpor medzi spravodlivým filozofickým charakterom vykresleným v Aischinových dialógoch a jeho skutočným správaním.¹⁵ Takýto typ výhrady patril v antike k najvážnejším. Nesúlad medzi učením filozofa a jeho spôsobom života znižoval hodnotu filozofie, ktorú hlásal. Spôsob života bol v konečnom dôsledku najdôležitejšou skúškou každej filozofie – dôležitejšou ako víťazstvá v diskusiách a polemikách. Lysiovu obžalobu Aischina ako klamlivého sokratovca neznižuje ani komediálny charakter niektorých pasáží, ktoré mali skôr rozosmiať publikum než presvedčiť sudcov. Lysias píše: „Presvedčený jeho vyhláseniami som si myslel, že Aischinés, ktorý bol predsa žiakom Sokrata a o spravodlivosti a zdatnosti napísal toľko vznešených rečí, by v sebe nikdy nenašiel toľko drzosti, aby vykonal činy tých najhorších a najnespravodlivejších ľudí...“

Na tomto mieste by sme si mohli položiť otázku, aké vzťahy panovali medzi Lysiom, Sokratom a jeho nasledovníkmi. Je totiž zrejmé, že stáli na opačných politických póloch. Lysias patril do triedy metoikov (μέτοικοι), teda cudzincov usadených v Aténach. Jeho otec Kefalos bol jedným z najbohatších mužov Attiky – v Pireu vlastnil prepychový dom a dielňu na výrobu štítov, ktorá zamestnávala vyše sto otrokov. Metroikovia finančne podporovali aténske demokratické zriadenie a demokrati im za to poskytovali náležitú ochranu. Po nástupe vlády tridsiatich tyranov boli metoikovia prenasledovaní a často aj popravení, lebo nová vláda sa chcela zmocniť ich majetku. Aj Lysias mal byť popravený, ale v poslednej chvíli sa mu podarilo ujsť do Megary, odkiaľ potom financoval oddiel troch stoviek žoldnierov bojujúcich proti aténskym tyranom a poskytoval finančné prostriedky na vykúpenie vojnových zajatcov (Lys. 12,20). Po zvrhnutí vlády tridsiatich tyranov sa Lysias vrátil do Atén, ale v nepokojných časoch občianskej vojny medzi novou vládou

¹⁴ Lysias (asi 445 – 380 pred Kristom) bol známy aténsky logograf, ktorý sa objavuje aj v Platónovom *Faidrovi*. Tam sa o ňom hovorí ako o „najlepšom zo súčasných spisovateľov“ (*Phdr.* 228a), hoci v priebehu dialógu Sokrates vysloví viaceré vážnych výhrad voči Lysiovmu rečníckemu umeniu. V prospech autenticity Lysiovej reči u Athénaia sa vyjadrili viacerí klasickí filológovia: Baïter, Sauppe (1850, 170 – 171); Blass (1887, 630 – 631); Messina (1948, 235 – 253).

¹⁵ Dnes nevieme, čoho sa mohla týkať Aischinova obžaloba – poznáme len obhajobu napísanú Lysiom pre neznámeho aktéra tohto sporu, ktorý poukazuje na Aischinovu bezcharakternosť: požičal si peniaze, ale nechystal sa ich vrátiť. Obhajoba sa vzápätí mení na obžalobu – obžalovaný pripomína Aischinovo podvodné správanie aj v iných oblastiach (Athén. XIII 612 E).

a pozostatkami starej oligarchickej vlády opevnenej v Eleusine sa musel vzdať nárokov na zhabaný majetok. Vtedy sa zrejme rozhodol pre kariéru profesionálneho rečníka a logografa.

Spory riešené procesmi v roku 399 pred Kristom – vrátane obžaloby Sokrata – vznikli v dôsledku občianskej vojny a boli poznačené atmosférou odplaty za krivdy spôsobené vládou tyranov.¹⁶ Demokrati si chceli upevniť moc tým, že odstraňovali nebezpečných oponentov režimu, a to pod rôznymi zámienkami (nezabúdajme, že v roku 403 bola vyhlásená všeobecná amnestia).¹⁷ Správy, ktoré hovoria o tom, ako museli Sokratovi žiaci opustiť Atény „zo strachu pred krutosťou tyranov“ (δείσαντες τὴν ὀμότητα τῶν τυράννων; rozumej „demokratických tyranov“!), nie sú vôbec nadsadené.¹⁸ Vieme si živo predstaviť, ako Platón, Aischinés, Apollodoros, Kritón (a zrejme aj ďalší Aténčania vymenovaní vo *Faidónovi* 59b) utekajú k Eukleidovi do Megary, aby si zachránili životy (Maier 1913, 107; Montuori 1974, 297 – 328). Už sama existencia Polykratovej *Obžaloby Sokrata* je dostatočným svedectvom o nevraživom naladení demokratických politikov voči Sokratovi, učiteľovi Kritia, Alkibiada a Charmida.¹⁹ Spomeňme si na Aelianove slová (*Var. hist.* III 1 7), že Sokrates sa nikdy nezmieryl s aténskym politickým zriadením – nevidel totiž zásadný rozdiel medzi demokraciou, tyraniou a samovládou. Ak chápeme Aeliana správne, tak Sokrates bol rovnako kritický k demokratom, tyranom aj samovládcom. V čase procesu sa nepriateľstvo rozšírilo aj na Sokratových prívržencov, ktorí rozvíjali učiteľove skúmania, a po ich návrate do Atén sa zase naplno prejavilo.²⁰ Sokratovi nasledovníci už nebojovali len medzi sebou o to, kto má legitímne právo rozvíjať odkaz Majstra, ale museli sa brániť aj pred nepriaznivou verejnou mienkou. V tejto politickej atmosfére vznikli prvé sokratovské dialógy. Môžeme si ľahko domyslieť, že zámerom ich autorov bolo brániť sa proti zlej povesti tým, že vykreslia Sokrata

¹⁶ Asi štyridsať rokov po procese pripomína rečník Aischinés (1.173) aténskym sudcom, ako Sokrata odsúdili na smrť za to, že bol učiteľom Kritia. Porovnaj aj úvodné pasáže Xenofónových *Spomienok* (*Mem.* I.2), kde sú vymenovaní Sokratovi žiaci Kritias a Alkibiadés ako hlavné dôvody obžaloby.

¹⁷ To, že Sokrates bol pre režim nebezpečný, sa dozvedáme priamo z Platónovej *Obrany* – Sokrates kazí „synov najbohatších občanov“, ktorí dobrovoľne napodobňujú (μιμοῦνται) jeho skúmania a usvedčujú tak iných z nevedomosti (*Apol.* 23c). Skúmania tohto typu si vyžadujú vynikajúcu rečnícku prípravu, o ktorej sa zmieňujú aj Sokratovi žalobcovia (*Apol.* 17a – b). Poznamenajme, že už pred dvoma desaťročiami Aristofanes vykreslil Sokrata v *Oblakoch* ako majstra reči, za ktorým prichádza nevzdelaný Strepsiades, aby sa naučil rečníckemu umeniu (*Nub.* 240 – 244).

¹⁸ Diogenes (Diog. Laert. II 106 a III 6) sa odvoláva na spis Platónovho žiaka Hermodora, takže by mohlo ísť o verziu, ktorá sa tradovala medzi akademikmi.

¹⁹ Porov. Plat., *Apol.* 33e – 34a; porov. tiež Liban., *Declam.* 1. 33, 36 – 37, I. 38, 34 (Sokrates ako μισόδημος, – nepriateľ demokracie) atď. K politickej úlohe Polykratovej reči pozri bližšie Treves (1952, 1736 – 1753); Gribble (1999, 214 – 259); Janko (2006, 48 – 62).

²⁰ Porov. Isocrat., *Adv. Soph.* [XIII] 1 – 6 [SSR V A 170]. Isokrates tu nepriamo útočí na Sokratových žiakov (Antisthena, Aischina, Platóna a ďalších), ktorí majú v Aténach zlú povest', lebo hlásajú, že hľadajú pravdu, ale pritom vedome klamú.

ako hrdinu a martyra – človeka skutočne spravodlivého a zbožného, ktorého Aténčania neprávom odsúdili za bezbožné a nespravodlivé konanie. V konečnom dôsledku sa malo ukázať, že bezbožní a nespravodliví sú tí, ktorí Sokrata odsúdili na smrť (Montuori 1974, 297 – 328). Práve proti takémuto obrazu Sokrata, či presnejšie proti jeho prívržencom, ktorí vytvárali takýto obraz, vystúpili rečníci ako Polykrates (*Obžaloba Sokrata*) alebo Isokrates (*Proti sofistom*).

Ak uvážime, že Lysias finančne a politicky podporoval demokratov, logicky prídeme k záveru, že bol odporcom tých, čo obhajovali oligarchické zriadenie – vrátane Sokrata a jeho prívržencov. Lenže na Lysia nemožno uplatniť jednoznačné politické kritérium – profesionálny logograf si nevyberal zákazníkov podľa svojho presvedčenia, práve naopak, zákazníci si objednávali reči u logografa na základe jeho dobrého mena. Preto by nás nemalo prekvapiť, že Lysias je autorom reči proti Aischinovi, prívržencovi Sokrata s prosperstskými postojmi (pozri zlomky z *Télau-ga* [SSR VI A 83 – SSR VI A 90]), a zároveň ako rečník ponúkal svoje profesionálne služby Sokratovi obvinenému z bezbožnosti a kazenia mládeže (Cic., *De orat.* I.231).²¹ Podľa verzie zachovanej u Diogena (Diog. Laert. II 40 – 41) Lysias napísal obhajobu Sokrata, no ten mu ju vrátil so slovami, že preňho nie je vhodná, aj keď je krásna. Keď sa Lysias opýtal na dôvod, prečo nie je vhodná, keď je krásna, Sokrates mu odpovedal s príslovečnou skromnosťou: „Neboli by pre mňa rovnako nevhodné krásne šaty a krásne topánky?“

Tradícia zachovaná u Pseudo-Plutarcha (*Lys.* 4.3, p. 826b 6 – 7) hovorí, že Lysiova reč – *Sokratova obhajoba proti súdnym porotcom* (Σωκράτους ἀπολογία ἐστοχασμένη τῶν δικαστῶν) – kolovala po Aténach ešte pred súdnym procesom. Mohla byť teda prvou z radu viacerých obhajob Sokrata.²² a Platónova *Obrana* mohla byť – okrem iného – odpoveďou na ňu. Odpoveďou, ktorá obhajuje nielen Sokrata, ale aj Platóna ako tvorca novej sokratovskej filozofie, ktorú demokratická vláda pokladala za nebezpečnú (Montuori 1974, 318). Mohla byť značne nepriateľskou odpoveďou, ak ju dáme do súvislosti s tým, ako Platónov Sokrates odmieta Lysiovu erotickú reč vo *Faidrovi* – v závere vyhlási, že Lysias sa nestal skutočným rečníkom, lebo ostal rozdvojený a neobrátil sa k filozofii (*Phdr.* 257b). Lysias predstavuje pre Platóna práve ten typ rečníka, ktorý vie rečou lichotiť a lahodiť bez ohľadu na pravdu – v tomto duchu Sokrates napáda rétoriku na začiatku Platónovej *Obrany* (17b – 18a) a opakovane sa k tomu vracia v priebehu dialógu *Gorgias*:²³ Medzi Lysiovou (demokratickou) rétorikou a Platónovou (aristokratickou) filozofiou leží neprekonateľná priepasť, ktorá stavia tieto dve osobnosti do ostrého protikladu.

²¹ Ako je známe, Lysias písal reči pre priaznivcov nového aj starého režimu (porov. napr. *Lys.* 15 a 16).

²² Porov. [SSR I C 137]. O existencii ďalších obhajob sa zmiňuje Xenofón (*Mem.* I.1), nám sa zachovala iba Platónova a Xenofónova apológia.

²³ Plat., *Grg.* 463a – 466a, 502e – 503a, 522 d – e atď.; porov. taktiež Plat., *Menex.* 235c – 237b; bližšie pozri Montuori (1974, 310 – 311).

Platónove obvinenia nepravého rečníka z ľúbivej rétoriky sú rovnako závažné ako Lysiove obvinenia Sokratovho nasledovníka z nezriadeného spôsobu života, lebo je nezlučiteľný s ideálom mudrca, ktorý netúži po moci a bohatstve, ale po šťastnom živote, založenom na dobrom rozhodovaní (*Apol.* 29d). Na druhej strane však musíme pripustiť aj to, že nikto sa nestáva dobrým od narodenia. Cesta k dobrému životu vedie cez prekonávanie a ovládnutie vlastných túžob a vášní – pripomeňme si v tejto súvislosti Sokratovo priznanie vo Faidónovom *Zópyrovi*, že len vďaka *askésis*, ktorú získava z filozofie, krotí svoje vášne a stáva sa lepším človekom (Alex. Aphrod., *De fato* 6 [tento zlomok nie je uvedený v *SSR*]; pozri taktiež [*SSR* III A 11]). Nikto z nás nie je umiernený a spravodlivý „od prirodzenosti“ (φύσει; Plat., *Meno* 70a3), ale môže sa stať umierneným a spravodlivým vďaka „učeniu“ a „cvičeniu“, ak sa o to zo všetkých síl usiluje a pracuje na sebe; porov. Cepko (2017). V tomto zmysle si vieme predstaviť, že Aischinés musel – podobne ako jeho Alkibiadés alebo Faidónov Sokrates – bojovať s vlastnými sklonmi a vášňami, ak sa chcel naučiť žiť šťastne, v čom mu pomáhal najmä príklad jeho učiteľa. Za jemnú narážku na Aischinovu nemiernosť by sme mohli pokladať historku, podľa ktorej Sokrates poradil Aischinovi, aby si nepožičiaval peniaze od cudzích, keď sa ocitne v núdzi, ale sám od seba, a to tak, že si bude uberať z jedla (Diog. Laert. II 62 [*SSR* VI A 13]).

Alkibiadés, jedna z hlavných postáv Aischinových dialógov, sa v mnohých ohľadoch ponáša na Aischina, hoci pochádzajú z rozdielnych sociálnych pomerov (Mársico 2018, 215 – 218) – jeden je bohatý aristokrat, zatiaľ čo druhý chudobný plebejec. To však nemusí byť neprekonateľný rozpor, ako pripomína Seneca (Senec., *De benef.* I 8,1 – 2 [*SSR* VI A 6]): Keď raz chceli žiaci obdarovať svojho učiteľa, každý podľa svojich možností, Aischinés povedal Sokratovi: „Nenachádzam žiaden dar hoden teba (...) Preto ti darujem to jediné, čo mám – seba samého. (...) Prosím, zober na vedomie, že aj keď si dostal od iných veľké dary, viac si toho ponechal.“ Sokrates mu na to vraj odvetil: „A prečo by si mi nemal dať veľký dar? Alebo si sám seba tak málo ceníš? Potom sa postarám o to, aby som ťa vrátil lepšieho, ako som ťa bol prijal.“ Seneca poznamenáva na okraj tejto historky, že Aischinés prevýšil svojím darom všetkých ostatných vrátane bohatého Alkibiada.

Aischina spája s Alkibiadom ešte niečo iné. Obidvaja sa stali terčom útokov na Sokratových žiakov. Obidvom im vytýkali nespravodlivé konanie, ktoré malo poukazovať na nesprávnu výchovu. Vieme, že tieto výhrady boli politicky podfarbené, ale mohli súvisieť aj s niečím, čo tematizovali viacerí autori sokratovských dialógov: V prípade Aischina, rovnako ako v prípade Alkibiada, platí, že prítomnosť učiteľa je kľúčovým momentom pri jeho sebazdokonaľovaní (porov. Xenofónovu argumentáciu v *Mem.* I.2.24). Pseudoplatónsky *Theages* dosvedčuje, že „byť so Sokratom“ (συνουσία; *Thg.* 129e2) môže znamenať niekoľko vecí: 1) byť v jeho telesnej blíz-

kosti;²⁴ 2) byť vo vzťahu učiteľ – žiak, ktorý je opakom tradičného chápania výchovy; 3) byť skúšaný rozhovormi – pričom ich zmyslom je naučiť sa konať ako Sokrates, či presnejšie tak, ako by konal Sokrates, lebo sokratovská výchova nestavia na mechanickom napodobňovaní učiteľovho správania žiakom. Aj keď podľa historikov *Theages* vznikol až v prostredí Polemónovej Akadémie (Tarrant 2005, 131 – 155), jeho hlavným námetom je reinterpretácia známej „babcickej pasáže“ z Platónovho *Theaitéta* (150b – 151d) – Sokrates sa v nej priznáva k tomu, že pomáha pri pôrodoch, ale sám nerodí, teda že neposkytuje svojim žiakom vedomosti, ale pomáha im v ich úsilí o dosiahnutie múdrosti. Paralely s chápaním filozofie ako sebazdokonaľovania, v ktorom hrá dôležitejšiu úlohu láska a božský údel (vyššia moc), než umenie a vedenie, nájdeme aj v textoch sokratovcov prvej generácie.²⁵ Pripomeňme aspoň tri pasáže zo sokratovských dialógov, ktoré tematizujú sokratovskú lásku:

1) Sokrates v Aischinovom *Alkibiadovi* (čo by mohol byť chronologicky najstarší text z nášho výberu) pripodobňuje svoju lásku k Alkibiadovi k božskému nadšeniu bakchantiek: „Keď ich to zachváti, dokážu čerpať nie vodu, ale med a mlieko zo studní, ktoré zostávajú pre ostatných ľudí celkom suché.“ Sokrates sa priznáva Alkibiadovi k tomu, že nemá žiadne vedenie (μάθημα), ktoré by mu mohol poskytnúť, ale aj napriek tomu ho môže urobiť lepším pôsobením lásky (διὰ τὸ ἐρᾶν). Stačí, keď zostanú bok po boku, keď bude spolu s ním (ξυνὼν; Ael. Aristid., *De rhet.* I 61 – 4 [SSR VI A 53]).

2) V Platónovom dialógu *Symposion* (ktorý by mohol byť reakciou na Aischinove dialógy *Alkibiadés* a *Aspasia*) Alkibiadés opisuje Sokrata ako človeka roztúženého láskou ku krásnym chlapcom. Takto ho vníma väčšina ľudí, ktorá vidí len vonkajší obal. Sokrates sa však najväčšmi zo všetkého ponáša na dutého siléna, neforemnú drevenú figúrku, ktorá skrýva v dutine krásnu sošku boha – keď sa vám otvorí, objavíte bohatstvo rozumnosti (Plat., *Symp.* 216d2 – e1). Slová opitého (nič nezakrývajúceho) Alkibiada vytvárajú priestor na pochopenie sokratovskej lásky – je to nielen „plodenie v krásnom, či už telesné alebo duševné“ (ἔστι γὰρ τοῦτο τόκος ἐν καλῷ καὶ κατὰ τὸ σῶμα καὶ κατὰ τὴν ψυχὴν; *Symp.* 206b7 – 8), ale aj cesta k tomu, čo je samo krásno, lebo láska nás učí, ako sa máme odpútať od pomínuteľnej krásy tela a zamerať svoju myseľ na krásu pretrvávajúcu v duši (*Alc. I.* 131e10 – 11). Láska sa nám ukazuje ako existenciálna dráma voľby – buď je pre nás erotickým naplnením túžby po krásnom tele (Alkibiadés) alebo prostriedkom prekonania jednotli-

²⁴ Výraz συνουσία (byť s milovaným) môže mať význam sexuálneho alebo sociálneho styku; porov. Plat., *Prot.* 318a2 – 4; *Symp.* 206c, 211d (συνεῖναι); *Phd.* 68a; Xenoph., *Mem.* I.2.14 atď. Porov. taktiež Xenoph., *Mem.* IV.1, kde Xenofón hovorí o tom, aký prospešný (ὠφέλιμος) bol styk so Sokratom.

²⁵ Porov. Aesch., *Alcib.* (Ael. Aristid., *De rhet.* i 61 – 4 [SSR VI A 53]); Plat., *Symp.* 216d2 – e1; Xenoph., *Mem.* IV.1.2; porov. taktiež Ps.–Plat., *Thg.* 128c1 – 2 (Theages hovorí otcovi, že Sokratova výchova činí ľudí lepších ako boli).

vej túžby a povznesenia nad túžbu ako takú k tomu, čo je nesmrteľné, ku kráse a dobru (Sokrates) (*Symp.* 210b – d, 212a; porov. Nussbaumová 2003, 366 – 402).

3) Takisto Xenofón v *Spomienkach* (chronologicky zrejme najmladšom texte z nášho výberu) hovorí, že „nič nebolo prospešnejšie ako stýkať sa so Sokratom a viesť s ním rozhovory kdekoľvek a v akejkoľvek záležitosti“ (οὐδὲν ὠφελιμώτερον ἦν τοῦ Σωκράτει συνεῖναι καὶ μετ' ἐκείνου διατρίβειν ὅπουοῦν καὶ ἐν ὅτῳοῦν πράγματι). Ak s ním nemohol byť osobne, pomohla mu aj spomienka. „Často hovoril, že niekoho miluje (τινος ἐρᾶν), avšak bolo jasné, že ho nepriťahujú tí, ktorí majú krásne telá, ale duše s prirodzeným sklonom k zdatnému konaniu.“ O niečo nižšie vysvetľuje, že Sokrates pristupoval ku každému žiakovi individuálne, lebo chápal, že každý potrebuje inú výchovu (*Mem.* IV. 1. 1 – 2). Aj táto poznámka je dôležitá, pretože poukazuje na individuálny charakter sokratovskej lásky, ktorá je vždy iná, na rozdiel od tradične chápanej výchovy, ktorá pristupuje ku každému žiakovi rovnako.

Všetky tri ukážky spája téma výchovy pripodobnenej k láske a potreba blízkosti učiteľa, ktorý vie urobiť svojho žiaka lepším. V Aischinovom *Alkibiadovi* má potreba styku so Sokratom takmer telesný charakter – podobne ako v pseudoplatónskom *Theagovi* (*Thg.* 130d – e). Ak dáme čriepky našich poznatkov o Aischinovi do vzťahu so sokratovskou výchovou, tak sa ukáže, že Aischinés sa nápadne ponáša na Alkibiada, ktorý sa správa v spoločnosti milujúceho Sokrata umiernené, ale keď je bez neho, tak popustí uzdu všetkým vášňam, ktoré v ňom driemu. Literárnym vyjadrením vzťahu medzi učiteľom a žiakom je láska (ἔρως) – tá núti Alkibiada (či Aischina) premýšľať o vlastných sklonoch, prehodnocovať svoje konanie a nasledovať príklad Sokrata.

Zdá sa, že Aischinés cez postavu Alkibiada zobrazuje vlastnú cestu k filozofii, ktorá umožňuje sebazdokonaľovanie pomocou *askésis*. Nevieme, do akej miery si Aischinés zobral k srdcu slová svojho učiteľa, aby sa uskomnil – požičieval si sám od seba. Ale vieme, že v neskoršej tradícii vystupuje ako typický sokratovec, ktorý pomáha Xantipe a jej synom [*SSR* II A 6]. Aischinovo konanie je v plnom súlade s tým, k čomu nabáda Sokrates v jednom z *Listov sokratovcov* (*Socratic. Epist.* VI. 8): „... svojím synom nezanechám zlato, ale niečo, čo je oveľa cennejšie ako zlato – dobrých priateľov. Ak si ich udržia, tak nikdy nebudú pociťovať núdzu, ale ak sa k nim budú správať zle, tak bude jasné, že rovnako zle by zaobchádzali i s peniazmi.“ Aischinés zobrazený v helenistickej literatúre pripisuje vlastným spisom osobnú, takmer intímnu hodnotu, ktorá má zmysel len pre bezprostredných účastníkov rozhovoru [*SSR* II A 7] – presne v duchu lásky (τὰ ἐρωτικά), ku ktorej sa priznáva jeho Sokrates obdarený skôr božským údelom (θεῖα μοῖρα) než nejakým vedením alebo umením.

Ukazuje sa, že Aischinés nebol filozofom, ktorý by rozvíjal vlastný typ sokratovskej etiky ako Antisthenés alebo Platón. Ale skutočnosť, že jeho súčasníci (Platón, Eukleides, Aristippos) ho pokladali za najbližšieho Sokratovho nasledovníka,

svedčí o tom, že patril k dôležitým sokratovcom prvej generácie. Aischinés nevytvoril školu, čo však neznižuje hodnotu jeho spisov. Pre nás by mohol byť zaujímavý práve preto, že svoje písanie nespájal s ambíciou rozvíjať osobité chápanie Sokratovho odkazu ako Antisthenés alebo Aristippos. Je možné, že Aischinov Sokrates je oveľa bezprostrednejším obrazom Sokratovho pôsobenia ako Sokrates Platónov alebo Xenofónov. To však neznamená, že za Aischinovým Sokratom by sme mali hľadať „historického“ Sokrata. Skôr by sme to mohli chápať tak, že viaceré témy, ktoré problematizuje Aischinov Sokrates (*theia moira, ta erótika, therapeia*), sa stali námetom ich reinterpretácií v textoch mladších sokratovcov. V tomto zmysle je aj taký „malý sokratovec“ ako Aischinés cenným svedectvom o myšlienkovom prostredí, v ktorom sa formovala sokratika. Ak majú správy o ňom dvojznačný charakter, tak možno práve preto, že sebazdokonaľovanie je v sokratike tou najzložitejšou a najbolestivejšou prácou. Prácou, v ktorej musíme vybojovať zápas sami so sebou.

Literatúra

- BAITER, G., SAUPPE, H. (1850): *Oratores Attici*. Vol II. Turici (Zürich): Impensis S. Hoehrii.
- BLASS, F. (1887): *Die attische Beredsamkeit*. Band 3. Leipzig: B. G. Teubner.
- CEPKO, J. (2017): Fronésis v Platónovom dialógu „Menón“. *Filosofický časopis*, 65, 691 – 705.
- DILLON, J. (2003): *The Heirs of Plato: A Study of the Old Academy (347 – 274 BC)*. Oxford: Oxford University Press.
- DITTMAR, H. (1912): *Aischines von Sphettos. Studien zur Literaturgeschichte der Sokratiker*. Berlin: Weidmannsche Buchhandlung.
- DORION, L.-A. (2010): The Rise and Fall of the Socratic Problem. In: Morrison, D. (ed.): *The Cambridge Companion to Socrates*. Cambridge: Cambridge University Press, 1 – 23.
- DÖRING, K. (1971): *Die Megariker. Kommentierte Sammlung der Testimonien*. (Studien zur antiken Philosophie 2.) Amsterdam: Grüner.
- EHLERS, B. (1966): *Eine vorplatonische Deutung des sokratischen Eros. Der Dialog Aspasia des Sokratikers Aischinés*. Zetemata 41. München: Verlag C. H. Beck.
- FLACHBARTOVÁ, L. (2017): Od sókratovcov k sókratovským školám. *Filozofia*, 72 (6), 487 – 496.
- FRANEK, J. (2012): Did Socrates Write? The Evidence of Dion of Prusa (*Or.* 54.4, 55.12 – 13) and Epictetus (*Diss.* 2.1.32). *Graeco-Latina Brunensia*, 17 (2), 25 – 40.
- GIANNANTONI, G. (ed.) (1990): *Socratis et Socraticorum Reliquiae*. 4 vol. Napoli: Bibliopolis.
- GIGON, O. (1947): *Socrates. Seine Bildung in Dichtung und Geschichte*. Bern: Francke.
- GRIBBLE, D. (1999): Plato and the Socratics. In: Gribble, D. (ed.): *Alcibiades and Athens: A Study in Literary Presentation*. Oxford: Oxford University Press, 214 – 259.
- HADOT, P. (1981): *Exercices spirituels et philosophie antique*. Paris: Etudes Augustiniennes.
- HOCK, R.F. (1976): Simon the Shoemaker as an Ideal Cynic. *Greek, Roman and Byzantine Studies*, 17 (1), 41 – 53.
- JANKO, R. (2006): Socrates the freethinker. In: Ahbel-Rappe, S. & Kamtekar, R. (eds.): *A Companion to Socrates*. New York: Wiley-Blackwell, 48 – 62.
- KAHN, C. H. (1994): Aeschines on Socratic Eros. In: Vander Waerdt, P. A. (ed.): *The Socratic Movement*. Ithaca: Cornell University Press, 87 – 106.
- LAMPE, K. (2015): Rethinking Aeschines of Sphettus. In: Zilioli, U. (ed.): *From the Socratics to the Socratic Schools*. New York, London: Routledge Press, 61 – 81.

- LAMPE, K. (2010): "Socratic Therapy" from Aeschines of Sphettus to Lacan. *Classical Antiquity*, 29 (2), 181 – 221.
- MAIER, H. (1913): *Sokrates: Sein Werk und seine geschichtliche Stellung*. Tübingen: Verlag von J. C. B. Mohr.
- MÁRSICO, C. (2017): Shock, Erotics, Plagiarism, and Fraud: Aspects of Aeschines' of Sphettus Philosophy. In: Stavru, A. – Moore, C. (eds.): *Socrates and the Socratic Dialogue*. Leiden: Brill, 202 – 220.
- MESSINA, A. (1948): „Di alcuni frammenti della orazioni di Lisia 1.“ *Emerita*, 16 (1), 235 – 253.
- MONTUORI, M. (1974), *Socrate: fisiologia di un mito*. Florence: Sansoni.
- NUSSBAUMOVÁ, M. (2003): *Křehkost dobra: Náhoda a etika v řecké tragédii a filosofii*. Preklad D. Korte a M. Ritter. Praha: Oikúmené.
- RANKIN, H. D. (1983): *Sophists, Socratics and Cynics*. London: Croom Helm.
- ROSSETTI, L. (1980): Ricerche sui 'Dialoghi Socratici' di Fedone e di Euclide. *Hermes*, 108 (2), 182 – 200.
- ROSSETTI, L. (1975): Tracce di un λόγος Σωκρατικός alternativo al Critone e al Fedone platonici. *Atene e Roma*, 20 (1), 34 – 43.
- SELLARS, J. (2003): Simon the Shoemaker and the Problem of Socrates. *Classical Philology*, 98 (3), 207 – 216.
- TARRANT, H. (2005): Socratic synousia: a post-Platonic myth? *Journal of the History of Philosophy*, 43 (2), 131 – 155.
- TREVES, P. (1952): Polykrates. In: A. Pauly – G. Wissowa (eds.): *Realencyclopädie der klassischen Altertumswissenschaft*. Band XXI. Stuttgart: J. B. Metzler, 1736 – 1753.

Štúdia je súčasťou riešenia grantovej úlohy VEGA 1/0017/17 *Aischinés a sokratovský dialóg*.

Vladislav Suvák
Inštitút filozofie
Filozofická fakulta PU v Prešove
17. novembra 1
080 01 Prešov
Slovenská republika
e-mail: vladislav.suvak@gmail.com